

ДИСКУСИЈЕ

Хтио бих нешто рећи у прилог једног приједлога који желим изнијети овом склупу. Већ дugo је у Црној Гори присутна идеја о интеграцији у нашем туризму, о просторној интеграцији и валидацији компаративних предности Црногорског приморја и континенталног дијела наше републике и туризма у ова два дијела, где су већ учинијени позитивни помаци. Међутим, инспирисан сам излагањем које се односило на проблем ревитализације руралних цјелина и хтио бих предложити да у закључцима са овог склупа, а надам се да ћемо их формулисати током рада Симпозијума, покренемо идеју о интеграцији приобалног туризма и његовог непосредног залеђа. Тако би успјели да ревитализирамо неке руралне цјелине о којима смо данас говорили.

На пример, Доњи Столив који се налази на обали представља туристичко село, док Горњи Столив који је удаљен само дводесетак минута хода, представља „мртво“ село. Исто је с Доњом Laством и Горњом Laством. Узимимо пример агломерације мјеста дуж обале док насеља у непосредном залеђу одумиру а она би требало да имају значај за туристичку понуду.

Миленко ПАСИНОВИЋ

Покушаћу, сасвим конкретно и прецизно, да сугерирам онима који су задужени да напишу ове закључке шта би требало унијети у њих. Мислим да је ова акција Туристичког савеза Боке Которске веома добра, јер је дошло до контакта између туризма и науке. Међутим, у пракси на овом плану, као што знамо, долази до извјесних неспоразума. Ако је један рад написан са пуном научном акрибијом итд. то треба да буде штампано, али оно што ми овдје треба да чујемо, што произилази из тога рада, то је један прилог о односу са туризмом. То се из ових прилога није увијек тачно ни потпуно видјело.

То значи да би убуђуће, по меме мишљењу, требало осмишлiti и остваривати тематске скupove који би били посвећени само једној теми, напр. Илирима, Римљанима, бароку или слично. Тада би се позираоши одржених тема окучили и у тој књизи би имали једну изванредну основу за туристичке активности. Зашто ово треба туризму? Због тога, да би директно из науке и што егзактније прешло у водиче. Практична страна свега овога, по мени, требало би да дја амбијентан резултат. Научна сазнања се објављују и штампају, као што је познато на стотине страна, али оно што интересује туризам и Туристички савез Боке Которске, овде, то је да сазнања што боље и одређеније уђу у туристичке водиче. То треба да буде једна од брига овога савеза. Сјутра, треба писати те водиче, а то тада би још би добро организовати тематске скупове, где би научници казали своју ријеч, и где би се антажовали људи који би написали одговарајуће материјале о свим споменицима културе.

Мислим да би било веома добро да туристима понудимо оно што њих зanima. А њих зanima много тога. Ако неко жели сазнати нешто о Илирима на подручју Боке Которске или шире, онда му треба и омогућити да добије још потребних података. Ако га зanima барок треба поступити на исти начин. Значи, да би плод овога рада било и определjeње како ићи даље. Зависно од циља који желимо да постигнемо ја бих предложио, а сматрам да би то било занимљиво и Туристичком савезу Боке, да се одржи један скup који би расправљао о поријеклу Котора. То значи да би требало сада поново, почије земљотреса, послије много откопавања, утврдити да ли постоји континуитет између Acruviuma, Decatiteta, Котора или не. Ако постоји, онда би за овај савез било веома важно да се ширя јаниност упозна са значајним старинама тога града.

Веома је значајна активност Туристичког савеза Боке који покушава оно што старији нијесу знали или могли да ураде. Значајно је што се на то не гледа са аспекта једног мјеста, него је читава регија узета у цјелини. Даље, ово подручје треба уklапати у републичке и савезне цјелине. Значи, налоризира се богатство цјелокупне регије. Чинjenica је, а имао сам прилике да то утврдим у контакту са иностраним гостима, да им је много занимљивија симбиоза: репимо један свети Базилије, него чисте форме, јер ту је живот који је стварао, преплитао интересантне форме проистекле из историјског тока живота. Дакле, без икакве тежње за сумњивим инвазијама и спасавајућим моделима.

Према томе, сматрам да би романика, иконографија, барок биле дивне теме за буџуће скupove које би организовао Туристички савез Боке.

Требало би обиљно размислiti о ономе што је рекао дон Бранко Сбутега у вези са приказивањем тог колосалног

богатства текстила, злата и сличног које се чува у тим ризницима. Подсећам вас да је заларски бискуп Облах добио одликовање од нашег друштва, јер је успио да створи музеј злата и сребра Задра који је постигао изнанредне успјехе. И прича би жељела да се, у одређеним амбијентима, гај стари текстил, који се доста ријетко налази у иностранству, овдје погде експонира. У Котору има један дивни амбијент, коме се још и не зна намјена, то је Свети Павле, бивши затвор, који је сада добио пуну умјетничку и научну валоризацију.

Всома је важна и заштита свете Ане, гдје су фреске Коколе, о чemu је већ било ријечи на овом скупу. За ову цркву је био задужен дон Грација Брајковић, који је уложио велика средства да би је држао закључаном, али нема ће сипе која може спријечити сточаре да не разбију врата и унутра унесу стоку. Фреску која се налази у овој цркви изнад Пераста требало би вратити патраг.

Желио бих још да кажем да би и ова хортикултурна баштина, о којој је већ било ријечи, требало да се спасава. Молим вас да прочитате „Прозу барока“. Сазнаћете како је изгледао Болнични парк који се налазио тамо где се сада **личи** једна бетоньерка са својим доста духовитим формама. Ту је требало задржати зелену површину: парк (од два парка испред зидина спасавамо само један).

Ето, то је било неколико мојих приједлога који су произтекли из тока и садржаја наших разговора.

Милош МИЛОШЕВИЋ

У својој дискусији хтјела бих се осврнути на тему — На какав начин користити културно-историјске споменике Боке Которске у туризму. Овдје су се могла чути многа вриједна научна сазнања, историјски подаци, мишљења о томе како што боље валоризовати споменике. Све то говори о вриједности наше средине. Међутим, с обзиром да радим на практичним заштитама (ја сам архитекта који у Котору бије битку са заштитама конкретне природе са шњем да се културно-историјским споменицима и Старом граду врати живот и створе услови за даљу егзистенцију споменика), постављам питање да ли је овдје, на овом научном скупу требало бити више људи који се конкретно баве туризмом. Ово је битно да би оно што смо научно обрадили, полакте до којих смо дошли, послове које смо на-

правили у спасавању споменика културе туристички валоризовали и уврстили у комплетну туристичку понуду. Сматрам да је требало дати одговор на питање како што боље валоризовати све оно што имамо у култури и како га презентирати бројним гостима о чему смо имали успјело излагање Лазара Сеферовића: „Култура и туризам”.

Власта МАНДИН

Моја би дискусија носила наслов „Пловећи споменици”. Пловећи бродом по Бококоторском заливу, путнику који по први пут долази у овај крај застаје дах од узбуђења пред неочекиваном раскоши природе која га окружује. Још када се преј њим укажу два бисерна острва и древни грађић Пераст, одушевљење достиже врхунац. Путник се диви умјетности природе и градитељству неимара прохода вјекова. Он у тим тренуцима доживљава неки чудесан спој природе и културне баштине народа овог поднебља. Одједном пожели да њежно и топло загрли све што види и да овдје, у овоздесељском рају бащи своје сидро за сва времена. Такву жељу и осјећај имао сам и ја када сам први пут упловио у овај драгуљ природе, у прекрасну Боку Которску. Ту жељу сам и остварил, овдје сам већ 20 година. Како нијесам имао времена да припремим рад за овај скуп ово сам написао у аутобусу од Котора повде. На то ме инспирисало сазнање до кога сам дошао у разговорима са туристима који су долазили у овај крај. И они су имали исти осјећај као и ја када сам упловио у Боку Которску.

Треба поставити питање како се користи овај спој природне лепоте и културно-историјских споменика Боке Которске. По природним вриједностима Бока је међу десет најљепших предјела на свијету, а по културним се може сврстати међу педесетак занимљивијих регија свијета.

Желим да вас обавијестим да Институт за поморство и туризам из Котора управо ради студију „Компаративна анализа туристичке понуде Црне Горе”. У њој ће се обухватити и валоризација културно-историјских вриједности у функцији туризма, а тај дио студије води др Рајко Вујчић. Мислим да ће бити завршена крајем ове године, а потребна снимања врше се већ десет година. Покушат ћемо одговорити на питање како валоризовати природне и културне погодности Црне Горе. Циљ је да шапи споменици, које имамо, не буду мртви већ да они оживе онако како је вјековима живјела природа Боке Которске.

На основу увида у културно-историјске споменике и уопште културно-историјске вриједности а читавој Црној Гори, посебно у Боки, мислим да би било неопходно што прије извршити категоризацију споменика културе према значају и туристичкој занимљивости. То је први услов да би се могли налоговати споменици по туристичкој вриједности. Ово је урађено у многим земљама свијета.

Даље је потребно истакнути ознаке на споменицима културе да би се знало што представљају и зашто одређени споменик има културно-историјску вриједност. Те ознаке нужно је истицати на страним језицима и то свјетски признатим језицима, као што су енглески, француски, есперанто или неки други. Имамо велики број споменика културе на којима нема никакве ознаке ни што представљају ни у чему је њихова вриједност. Сматрам да би на улазу у Боку Которску требала да стоји једна велика панорамска табла на којој би писало: „ВИ УЛАЗИТЕ У ОБЛАСТ СВЈЕТСКЕ КУЛТУРНЕ БАШТИНЕ КОЈА ЈЕ ЗАШТИЋЕНА КОД УНЕСК-а“. Требало би далеко више, него до сада, указивати на важне културно-историјске и природне споменике.

Даље, сматрам да би требало извршити означавање путева којима би се кретали туристи. Гости у Котору иду од главног трга, Катедrale до Музеја и ништа више. Да би гости могли што више видјети неопходно је улице тако и означити. То је усјешно урађено у многим мјестима. За примјер може послужити Сарајево које је извршило означавање за вријеме Олимпијаде. Знакови, лијепо укомпоновани, говоре куда треба да се крећу туристи, било у групама или индивидуално.

Неопходно је, у туристичке сврхе, штампати проспект за сваки иоле вриједнији туристички споменик. Према неким нашим рачуницама, на подручју Боке Которске требало би штампати проспекте за двалесетак споменика. За сада би то требало урадити бар за десетак оних које бих ја, по југословенском рангу, сврстао у прву категорију.

Да би се ови споменици културе могли одржавати и експлоатисати потребно је, што је најважније, обезбиједити грађне изворе финансирања. Да би се то постигло потребно је увођење јединствених критерија за све споменике на подручју Боке Которске. При овоме мислим не само на акваторијум Задива него на простор све до Паштровића. Мислим да би се на тај начин прикупила значајна средstva.

И још један приједлог: треба се изборити да се у оквиру цијена пансиона, у свим врстама смјештаја, укачујући 0,5 одсто за одржавање и унапређење споменика културе. На тај начин би се прикупила значајна средstva, према садашњим вриједностима 800 милијарди за нет година. Мислим, да би се са тим средствима могли тројно решити проблеми одржавања споменика културе.

Трибо ЗОЛАК